ELECTORATUL DE STÂNGA ÎN BUCOVINA INTERBELICĂ*

RADU-FLORIAN BRUJA

Die linke Wählerschaft in der Bukowina in der Zwischenkriegszeit

(*Zusammenfassung*)**

Zwischen den Weltkriegen stellte die linke Wählerschaft eine Kategorie von Wählern dar, die „ALT – Wählerschaft" genannt wurde. Diese Kategorie stimmte nicht für die Regierungspartei und nicht für die wichtigste Oppositionspartei. Diese Kategorie von Wählern entschied sich für die ideologisch besser definierten Parteien, die zur Differenzierung des Parteisystems und zur Erweiterung des politischen Spektrums führte. In dieser Typologie wurde auch die Sozialdemokratie mit einbegriffen. In der Bukowina hatten die Sozialdemokraten spektakuläre politische und Wahlerfolge vor allem in den 20er Jahren, mit Prozentsätzen, die die Sozial-Demokratische Partei ins Parlament geschickt haben. Diese Erfolge waren auf die soziale und ethnische Struktur der Sozial-Demokratischen Partei zurückzuführen. Aus sozialer Sicht wurde die Arbeiterschicht zum Basis der links orientierten Wählerschaft, indem sie der mitteleuropäischen marxistischen Tradition treu blieb. Die Bauernschaft und die kleine Intelligenzschicht aus den multiethnischen Siedlungen der Provinz waren ein bisschen schwankender, aber ihre Stimmung für die Sozial-Demokraten war trotzdem bedeutend. Das multiethnische und pluralistische Milieu der Bukowina war gegen die vereinheitlichende und zentralisierende Politik der Hauptbehörden. Die Minderheiten (Deutschen, Ukrainer, Polen) befürchteten die Entnationalisierung und bevorzugten eine Partei mit einer breiteren politischen Plattform. Zur Wahlkraft der Sozial-Demokratichen Partei wurden die vom linken Internationalismus angezogenen Juden. Diese befürchteten die nationalistischen und antisemitischen Parteien aus dem Großrumänien. Diese Wählerschaft löste sich in den 30er Jahren aus und die Wähler konzentrierten sich auf radikale Lösungen. So hat die Sozial-Demokratische Partei einen Rückschlag erlitten, indem die Wähler für Rechts- oder Linksextremismus stimmten.

Stichwörter: Wählerschaft, Sozial-Demokratie, Bukowina, Wahlen, politische Linke, Demokratie.

* Comunicare susţinută în cadrul Conferinţei ştiinţifice internaţionale ,,Bucovina şi bucovinenii în secolul al XX-lea. Istorie, politică şi destin". A XXIV-a sesiunea anuală de referate şi comunicări ştiinţifice a Institutului „Bucovina", conferinţă dedicată aniversării a 150 de ani de la înfiinţarea Academiei Române, Rădăuţi–Suceviţa, 10–11 noiembrie 2016.

** Traducere: Ştefăniţa-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, **XXIV**, 1 (48), p. – , Rădăuţi – Bucureşti, 2017

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

Introducere

În procesul de structurare a sistemului politic interbelic, lupta pentru obţinerea voturilor a dus la apariţia unor indicatori care au marcat viaţa politică românească. Viciile reprezentării politice în România au fost scoase în evidenţă de modul cum şi-au exprimat votul alegătorii din România. Pe axa votului putere–opoziţie, se poate evidenţia o categorie electorală care a căutat alternative la marile forţe politice din România. Grupate regional, unele partide cu forţă şi bază electorale mai mici au putut obţine rezultate electorale semnificative. Astfel, Bucovina a fost una dintre regiunile în care votul către partidele din afara spectrului guvernamental a diferenţiat sistemul politic interbelic. Analiza de faţă propune o exemplificare a modului cum electoratul de stânga, cu înclinaţii social-democrate şi socialiste, s-a opus electoratului radicalizat al partidelor de dreapta.

Viaţa politică bucovineană a cunoscut mutaţii substanţiale după anul 1918, determinate de intenţia autorităţilor române de a încadra provincia în structura administrativă a României Mari. Studiul de faţă se focusează pe analiza structurii sociale şi etnice a electoratului de stânga din Bucovina, a comportamentului electoral al alegătorilor de stânga şi a opţiunilor politice ale acestuia. Pentru o mai bună înţelegere, ne propunem să evaluăm evoluţia principalei forţe de stânga din Bucovina, reprezentată de adepţii social-democraţiei, precum şi evoluţia rezultatelor electorale obţinute de către aceştia.

Istoriografia a analizat sub diverse raporturi problematica electoratului din România interbelică. Studii semnificative au fost consacrate partidelor politice, evoluţiei electorale a acestora şi structurii electoratului de care au beneficiat. Şi partidele de stânga au fost studiate în ample cercetări, care nu au omis evoluţiile electorale în interstiţiul amintit. De asemenea, la nivel regional, viaţa politică în perioada interbelică a fost intens cercetată, inclusiv în ceea ce priveşte Bucovina. Comportamentul alegătorilor în faţa urnelor a făcut, la rândul său, subiectul multor analize, astfel că problematica nu este necunoscută în spaţiul istoriografic românesc. Cu toate acestea, electoratul din provinciile unite cu România la 1918 mai ascunde încă o serie de necunoscute. Ceea ce ne propunem noi este să analizăm evoluţia şi structura electoratului de stânga din provincia din nordul ţării, cu trăsăturile ce îl individualizează faţă de corpul electoral general.

Social-democraţia în România interbelică – evoluţii politice

Social-democraţia a fost prezentă în Bucovina din finalul secolului al XIX-lea. După Congresul asociaţiilor muncitoreşti de întrajutorare din anul 1893, trei ani mai târziu, a fost creat Partidul Social-Democrat din Bucovina, organizat pe structura sindicatelor muncitoreşti. Inspirat de programul Partidului Social-Democrat de la

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

Viena, de pe la 1900, partidul s-a organizat pe secţii naţionale: română, germană, evreiască, ucraineană, poloneză[1].

Reprezentat de ideile secolului al XIX-lea, la nivel naţional, fostul Partid Social-Democrat al Muncitorilor din România şi-a luat, în noiembrie 1918, numele de Partidul Socialist şi în alegerile din anul 1919 a propus un program electoral acceptat şi de către grupările politice social-democrate din provinciile unite cu Vechiul Regat. Partidul a devenit unul de masă după unirea din anul 1918. Cu peste 150 000 de muncitori la nivel naţional şi cu o organizare sindicală mult mai puternică, partidul şi-a redefinit rolul în societate. Bucovinenii au fost atraşi de colaborarea care se deschidea între socialiştii din Vechiul Regat, fiind reprezentanţii unor structuri care înglobau 15 000 de muncitori organizaţi.

În urma Congresului General din mai 1919, primii doi reprezentanţi ai Bucovinei intrau în Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România. Încă din anul 1920, în contextul grevei generale, delegaţii Bucovinei, în acord cu unii socialişti moderaţi din Vechiul Regat, au propus organizarea muncitorimii sub titulatura unei forţe politice social-democrate. În anul 1921, după Congresul din mai şi după arestările operate de către guvern, reprezentanţii social-democraţiei din Bucovina s-au reunit cu ceilalţi colegi ai lor, care se opuseseră aderării la Internaţionala a III-a şi au organizat o nouă adunare generală la Ploieşti. Reprezentanţii Bucovinei se opuseseră aderării la Comintern, nefiind de acord cu prevederile exprese ale celor 21 de puncte înaintate de către liderii bolşevici. George Grigorovici, Iacob Pistiner şi Constantin Cracalia au participat, din partea Bucovinei, la Congresul de constituire a Internaţionalei de la Viena, în anul 1921. Uniunea Partidelor Socialiste pentru Acţiunea Internaţională (sau Internaţionala a II-a şi jumătate, cum mai era cunoscută) era condusă de către Friedrich Adler, unul dintre părinţii ideologici ai social-democraţilor bucovineni. Internaţionala s-a delimitat de reformismul perioadei anterioare, dar a criticat revoluţionarismul Cominternului[2]. Congresul de la Ploieşti, din iunie 1921, a dus la înfiinţarea Federaţiei Partidelor Socialiste din România, din a cărei conducere făcea parte şi bucovineanul Iacob Pistiner. Federaţia era relativ eterogenă, cuprinzând Partidul Socialist din Banat şi Transilvania, Partidul Socialist din Vechiul Regat şi Partidul Social-Democrat din Bucovina. Un an mai târziu, şi socialiştii unitari (care îşi exprimaseră rezerve faţă de aderare şi propuneau ca aceasta să se facă în urma unor negocieri, neacceptate de către liderii de la Moscova) au intrat în Federaţie, întărind rândurile social-democraţilor.

În mai 1927, a avut loc ultimul congres al Federaţiei Partidelor Socialiste, în urma căruia s-a hotărât dizolvarea acesteia şi crearea Partidului Social-Democrat, cu cinci organizaţii regionale, între care una în Bucovina. Evreul bucovinean Iacob

[1] Ioan Cocuz, *Partidele politice româneşti din Bucovina: 1862–1914*, Suceava, Editura Cuvântul Nostru, 2003, p. 333–334.

[2] Michel Dreyfus, *Europa socialiştilor*, traducere de Diana Sălceanu, Iaşi, Institutul European, 2000, p. 97.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

Pistiner a făcut parte, începând cu anul 1927, din Biroul de Conducere al Partidului Social-Democrat[3]. Împreună cu Romulus Dan din Cernăuţi, acesta făcea parte şi din Comitetul Executiv, unde erau reprezentate toate provinciile ţării. La rândul său, un alt bucovinean, germanul Rudolf Gaidosch, făcea parte din Comisia de Control a partidului[4]. Titulatura de social-democraţie a fost impusă în numele partidului şi la sugestia bucovinenilor care, sub influenţa social-democraţiei germane, au respins formula de socialism[5]. O primă scindare a apărut un an mai târziu. Datorită negocierilor duse cu reprezentanţii P.N.Ţ., în iulie 1928, gruparea din jurul lui Ştefan Voitec a părăsit partidul, creând Partidul Socialist al Muncitorilor din România, fără efect în Bucovina.

Câştigătoare a alegerilor pe plan local, dar fără să obţină mandatul, din cauza scorului slab la nivel naţional, organizaţia social-democrată din Bucovina a fost nevoită să caute o alianţă cu un partid puternic, altfel partidul risca să fie aruncat în afara vieţii parlamentare. Iacob Pistiner, liderul bucovinean al partidului, critica legea electorală şi măsurile adoptate de către guvernele liberale. Cu rezultate mult peste media partidului pe ţară, organizaţia social-democrată din Bucovina a înţeles că doar un cartel electoral ar permite liderilor ei să intre în legislativ. Cartelul electoral cu naţional-ţărăniştii a permis social-democraţilor să revină în Adunarea Deputaţilor. Colaborarea cu naţional-ţărăniştii a produs sciziuni în organizaţia bucovineană, punându-se problema revenirii lui George Grigorovici, care a avut un discurs împotriva lui Pistiner. Rudolf Gaidosch şi Ion Stasiuc, un lider al muncitorimii cernăuţene, nu au fost de acord cu alianţa cu P.N.Ţ., în care vedeau, conform terminologiei uzitate, un partid burghez. Socialiştii ucraineni au părăsit P.S.D. după realizarea acordului electoral[6]. În urma Congresului din mai 1930, P.S.D. a luat decizia ruperii cartelului cu naţional-ţărăniştii şi s-a fixat noua tactică politică, în condiţiile crizei economice, de pe poziţiile luptei de clasă.

Anii crizei nu au dus la întărirea partidului, deşi acesta avea o platformă care trebuia să susţină revendicările celor mai afectaţi angajaţi de pe urma recesiunii economice. Polarizarea electoratului între extrema dreaptă şi extrema stângă nu a permis P.S.D. să influenţeze electoratul, pentru a-şi conserva poziţia de lider al stângii. Social-democraţii s-au alăturat revendicărilor muncitorilor, dar au combătut metodele radicale de manifestare ale acestora. În martie 1933, s-a format o nouă dizidenţă în P.S.D., o grupare condusă de C. Popovici fuzionând cu Partidul Socialist

[3] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918–1948)*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 173.

[4] Florin-Răzvan Mihai, *Alegerile generale din mai 1927*, în volumul Florin Müller (coord.), *Elite parlamentare şi dinamică electorală în România, 1919–1937*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2009, p. 171.

[5] Ioan Căpreanu, *Istoria partidelor politice româneşti (de la 1859–2002)*, Iaşi, Tipo Moldova, 2002, p. 200.

[6] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *Electoratul din România în anii interbelici (mişcarea muncitorească şi democratică în viaţa electorală din România interbelică)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 134.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

în noua formaţiune numită Partidul Socialist Unitar. În anii ’30, în condiţiile expansiunii extremei drepte, partidul a înregistrat un recul, deoarece au existat mari polemici în problema colaborării cu comuniştii. Ambele s-au aşezat pe poziţii opuse extremei drepte, dar social-democraţii au respins platforma antifascistă a blocurilor populare, propusă de comunişti. Congresul P.S.D. din anul 1936 nu a mai avut puterea de a relansa partidul. Au existat multe dezbateri în rândul mişcării social-democrate din Bucovina cu privire la colaborarea sau nu cu fronturile populare antifasciste, nu toate organizaţiile acceptând să coopereze cu comuniştii[7]. Încercarea de modernizare a doctrinei şi lupta cu aripa radicală a stângii au dăunat social-democraţilor.

În această perioadă, în Bucovina nucleele politice de stânga au cunoscut o evoluţie sinuoasă, deşi social-democraţia a fost singura forţă politică din perioada anterioară Primului Război Mondial care şi-a păstrat structura organizatorică şi în anii interbelici. Capitala Bucovinei era un centru urban industrial important în ţară şi avea cea mai numeroasă muncitorime între judeţele din Bucovina. De asemenea, prezenţa masivă a minoritarilor, în special a evreilor, a permis unor politicieni socialişti să speculeze cu succes potenţialul electoral al judeţului Cernăuţi. Partidul Social-Democrat din Bucovina a păstrat secţiile minoritare pentru evrei, germani, ucraineni şi polonezi chiar şi după unificarea partidelor socialiste din mai 1927. Nu întâmplător, socialiştii s-au plasat pe poziţii autonomiste, criticând politica centralizatoare a Bucureştilor, de deznaţionalizare a minorităţilor din România. Organizaţia a fost condusă de lideri ca Iacob Pistiner sau George Grigorovici şi a avut ca organ de presă „Vremea nouă”, dar şi mai vechiul cotidian german „Volkpresse” sau ziarul de limbă ucraineană „Borotba” de la Cernăuţi. Gazeta şi-a mutat sediul la Bucureşti, devenind organul central al social-democraţiei române[8]. „Lupta” sau „Socialismul” au fost alte instrumente de propagandă cu orientare evidentă de stânga. Presa evreiască din Bucovina a contribuit, la rândul ei, la difuzarea ideilor stângii. „Arbeiter Zeitung” sau „Vorwärts” au fost folosite cu succes. Dar oscilaţiile doctrinare şi tendinţele contradictorii cu privire la tactica de urmat a social-democraţilor europeni au imprimat un curent oscilant şi colegilor lor români. Social-democraţii bucovineni au mers pe mâna lui Otto Bauer, iar în urma Congresului de la Linz, din anul 1926, au decis ca partidul să urmeze linia democratică şi să încerce adaptarea aparatului de stat la nevoile claselor sociale pe care le reprezenta[9].

Mişcarea socialistă a fost marcată de experienţa social-democrată din perioada anterioară şi se manifesta „prin apărarea intereselor claselor muncitoreşti”, în limitele democraţiei europene. Mai periculoasă era mişcarea bolşevică, care a găsit

[7] Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale (în continuare se va cita S.J.S.A.N.), Fond *Poliţia Vama*, dosar 22/1934, f. 45.

[8] Ioan Căpreanu, *op. cit.*, p. 187;

[9] François Châtelet, Évelyne Pisier, *Concepţiile politice ale secolului XX,* traducere de Mircea Boari şi Cristian Preda, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 133.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

repede adepţi veniţi din Basarabia sau Ucraina. Bucovina era printre provinciile care trebuia, conform principiilor Cominternului, să se desprindă de la România. Pericolul a fost întrevăzut de către liderii social-democraţi, deoarece o serie de minoritari, în special evrei sau ruteni, din rândul populaţiei sărace, era atrasă de curentul bolşevic[10]. Încă din anul 1919, existau informaţii că „persoane dubioase şi conduse de idei bolşevice şi duşmănoase statului" făceau propagandă comunistă în judeţele Bucovinei[11]. În realitate, socialiştii erau adversari ai bolşevismului, intrând chiar în conflict cu aceştia. Cum osatura partidului o formau tocmai secţiile minoritare, social-democraţii au intrat şi în atenţia autorităţilor statului, care îi priveau cu suspiciune. Evreii de la Cernăuţi au colaborat, prin intermediul Bund-ului socialist, întemeiat în anul 1922, cu P.S.D. Sub preşedinţia lui Iacob Pistiner, Bund-ul a colaborat cu P.S.D. în campaniile electorale parlamentare, locale şi administrative, unde s-a prezentat cu liste proprii[12]. La Suceava, lideri P.S.D., ca Leon Rothkopf şi avocatul Baruch Schaffer, reprezentau, în principal, interesele meşteşugarilor şi negustorilor evrei[13], iar Isac Dankner, ale muncitorimii din Rădăuţi. O parte a germanilor din oraşele Bucovinei a avut legături cu organizaţiile stângii democratice. Aceştia, grupaţi în jurul lui Rudolf Gaidosch, aveau o tradiţie social-democrată din perioada administraţiei austriece. Şi polonezii s-au simţit atraşi de ideile stângii. Polonezii, mai ales cei din mediul urban, au avut propria organizaţie socialistă în jurul lui Andrzej Łukasiewicz şi Jerzy Jampolski[14]. La rândul lor, ucrainenii s-au alăturat P.S.D., având organizaţii puternice mai ales în nordul provinciei, Constantin Cracalia fiind un colaborator al stângii socialiste[15]. Şi români, ca Ieremie Pardău din Câmpulung Moldovenesc, conduceau secţii socialiste[16]. Comuniştii au încercat să se infiltreze în organizaţiile legale, apropiate de social-democraţi. Blocul Muncitoresc-Ţărănesc (B.M.Ţ.), înfiinţat în toamna anului 1925, s-a bucurat de un succes relativ. Acesta a negociat, în anul 1926, un cartel electoral cu social-democraţii, dar care nu s-a concretizat din cauza diferenţelor de opinie. Sub steagul B.M.Ţ. din Bucovina, a activat şi organizaţia revoluţionară subversivă „Vosvolenia" („Eliberarea"), care milita pentru „eliberarea acestor regiuni de sub jugul naţional şi unirea lor cu

[10] Serviciul Arhive Naţionale Istorice Centrale (în continuare S.A.N.I.C.), Fond *Ministerul de Interne, Direcţia Generală de Poliţie*, dosar 7/1919, f. 27–28.

[11] S.J.S.A.N., Fond *Prefectura judeţului Rădăuţi*, dosar 5/1919, f. 18.

[12] David Schaary, *Evreii din Bucovina în perioada interbelică: o comunitate într-un mediu ostil*, în vol. Carol Iancu (coord.), *Permanenţe şi rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX–XX)*, Bucureşti, Editura Hasefer, 2006, p. 180.

[13] Ştefan Purici, *Românii şi evreii din Bucovina, 1918–1923: împreună sau separat?* în „SAHIR", Bucureşti, anul VIII, 2003, p. 141; Daniel Hrenciuc, *Dilemele convieţuirii: evreii din Bucovina (1774–1939)*, Iaşi, Tipo Moldova, 2010, p. 42.

[14] Daniel Hrenciuc, *Un destin pentru istorie: polonezii în Bucovina (1774–2008)*, Iaşi, Princeps Edit, 2008, p. 250.

[15] *Буковина 1918–1940 рр.: Зовнішні Вплив Та Внутрішній Розвиток (Матеріали і документи)* (în continuare se va cita *Буковина 1918–1940*), Чернівці, Зелена Буковина, 2005, p. 63.

[16] Ieremie Pardău a fost secretarul organizaţiei de partid din judeţul Rădăuţi. Cf. S.J.S.A.N., Fond *Prefectura judeţului Rădăuţi*, dosar 11/1929, f. 3.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

U.R.S.S."[17]. Comuniştii ucraineni care au activat în organizaţia „Vosvolenia" luptau pentru crearea unui stat ucrainean sovietic[18]. De aceea, atât social-democraţii, cât şi comuniştii au fost atent supravegheaţi de către autorităţile statului, acestea nefăcând o distincţie clară a lor.

Social-democraţia – evoluţii electorale

Ne propunem să analizăm rezultatele obţinute de către forţele politice de stânga din judeţele Bucovinei în interstiţiul interbelic. Iniţial, Congresul Partidului Socialist din mai 1919 i-a propus pe Rudolf Gaidosch, George Grigorovici şi Iacob Pistiner pentru circumscripţia electorală a oraşului Cernăuţi. În urma unei hotărâri a Congresului, din octombrie 1919, partidul nu a participat la primul exerciţiu electoral din România interbelică, arătându-şi nemulţumirea faţă de măsurile luate de către guvern[19]. A fost un prim semnal al unei atitudini care va marca electoratul de stânga din Bucovina, tributar unei mentalităţi din perioada anterioară, când Bucovina aparţinuse de spaţiul central-european al Austro-Ungariei. Conducerea P.S.D. explica electoratului, printr-un comunicat, că nu va participa la procesul electoral decât în cazul în care acesta se va desfăşura în mod liber şi democratic[20]. Legea electorală nedreptăţea, erau convinşi socialiştii, atât partidele mici, cât şi minorităţile naţionale. Primul succes electoral al P.S.D. a venit un an mai târziu, într-un moment de criză politică şi economică datorată reconversiunii economice a ţării după război. În anul 1920, partidul a obţinut în Bucovina 13 881 de voturi şi un procent de 16,10%, ceea ce a echivalat cu patru mandate[21], din cele 10 mandate obţinute de către socialişti la nivel naţional. Dintre aceştia, facţiunea ucraineană a P.S.D. avea doi deputaţi: Constantin Cracalia şi Ion Herşcu. Doi ani mai târziu, social-democraţii au coborât de la 16% la 9,8%, dar a fost suficient pentru a depăşi media naţională a partidului, care intrase în declin. Sub titulatura Federaţiei Partidelor Socialiste, socialiştii nu au repetat succesul anterior. Deşi s-a încercat participarea şi cu liste pentru Senat, cele două circumscripţii din Bucovina, de la Cernăuţi-oraş şi Vijniţa-Văşcăuţi, nu au adunat numărul necesar de voturi pentru a trimite un senator socialist în Parlament[22]. Criza postbelică trecuse şi partidele democratice, în frunte cu liberalii, preluaseră

[17] Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *România sub lupa diplomaţiei sovietice (1917–1938)*, Iaşi, Editura Junimea, 1998, p. 69.

[18] *Буковина 1918–1940*, p. 73.

[19] *Bucovineni în Parlamentul României Întregite*, vol. I, *Sesiunea 1919–1920, Cuvânt-înainte* de Ion Agrigoroaiei, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Rodica Iaţencu şi Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iaţencu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015, p. 33–34.

[20] Petru Russşindilar, *George Grigorovici şi social-democraţia în Bucovina*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „Constantin-Titel Petrescu", 1998, p. 121.

[21] Marcel Ivan, *Evoluţia partidelor noastre politice în cifre şi grafice, 1919–1932. Studiu comparativ al rezultatelor oficiale ale alegerilor pentru Camera Deputaţi*lor din anii *1919–1932*, Sibiu, Editura „Krafft &Drotleff", 1932, tabloul II.

[22] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 47.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

iniţiativa. Singurul parlamentar socialist la nivel naţional a fost bucovineanul Iacob Pistiner, care a reuşit să câştige pe lista Partidului Social-Democrat din Bucovina în circumscripţia Cernăuţi-oraş.

În perioada 1926–1932, aportul principal la numărul total de voturi l-a adus Bucovina. În anul 1926, Federaţia Partidelor Socialiste din România a participat la alegeri fără să aibă o organizare centralizată puternic. Federaţia nu a acţionat ca un partid unit, fiecare organizaţie regională organizându-şi campania electorală fără să fie coordonată de către o conducere centrală. Filiala bucovineană era destul de izolată faţă de cele din Vechiul Regat sau din Transilvania. Cu toate acestea, Federaţia părea mai puternică, din moment ce în Bucovina a participat cu patru liste în judeţele Câmpulung, Cernăuţi, Storojineţ şi Rădăuţi. O practică era candidatura multiplă, Teodor Roznovan regăsindu-se pe listele de la Câmpulung, Cernăuţi şi Rădăuţi, iar Rudolf Gaidosch la Cernăuţi şi Rădăuţi. Chiar eterogenitatea Federaţiei a favorizat candidaturile multiple, de exemplu, Lotar Rădăceanu regăsindu-se pe liste în Banat, Ilfov, dar şi în judeţele Cernăuţi şi Rădăuţi. La rândul lui, Iacob Pistiner candida la Cernăuţi, dar şi în Timiş-Torontal[23]. La Cernăuţi, s-a depus din nou o listă pentru Senat. Succesul socialiştilor în alegerile din anul 1926 se datorează, mai ales, Bucovinei. La Cernăuţi, lista social-democrată a obţinut 24,07%, iar la Storojineţ 12,28%. Cele 11,31 procente obţinute în Bucovina (la puţin sub cele 12,88% ale L.A.N.C. – considerat cel mai mare succes electoral cuzist) au arătat trendul ascendent al social-democraţiei în România, dar nu au permis partidului trecerea pragului electoral la nivel naţional (cu doar 1,55%). De exemplu, Pistiner a obţinut 9 321 de voturi în circumscripţia Cernăuţi şi doar 4 874 în Timiş, necâştigând niciun mandat. În schimb, candidatul liberal l-a obţinut cu 9 070 de voturi. Un alt candidat social-democrat, Simion Lupulescu, a obţinut doar 3 057 de voturi la Storojineţ, depăşind candidatul P.N.L., fără să obţină mandatul[24], deoarece la nivel naţional, socialiştii nu au depăşit pragul electoral, ceea ce i-a scos din viaţa parlamentară.

Un an mai târziu, nou înfiinţatul Partid Social-Democrat şi-a început campania electorală tocmai în Bucovina, acolo unde avusese succes în alegerile anterioare. După întrunirea din 12 iunie, de la Casa Muncitorilor din Cernăuţi, la 15 iunie a avut loc Congresul P.S.D. din Bucovina, unde s-au stabilit listele de candidaţi. Organizaţia social-democrată din Bucovina trebuia să acopere activitatea şi pentru Basarabia. Beneficiind, totuşi, de un spaţiu de mişcare mai mare, activiştii partidului au lărgit campania electorală şi în mediul rural. Guvernul se temea de un posibil cartel electoral între socialişti şi comunişti, dar tocmai filiala social-democrată din Bucovina a fost una dintre organizaţiile care s-au opus unui acord electoral cu B.M.Ţ., sub care se ascundeau comuniştii. În toate cele cinci judeţe din Bucovina au fost depuse liste electorale. Candidaturile multiple s-au păstrat. Iosif Pistiner, Rudolf Gaidosch, T. Roznovan şi Romulus Dan se regăseau pe liste din mai multe

[23] Florin-Răzvan Mihai, *op. cit.*, p. 135–136.
[24] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 105–107.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

circumscripţii electorale. Lotar Rădăceanu şi-a păstrat poziţia pe lista de la Cernăuţi, candidând şi la Ilfov. P.S.D. depunea o listă şi pentru Senat în circumscripţia Cernăuţi[25]. Rezultatele cele mai bune aveau să vină tot în fieful, devenit tradiţional, din Bucovina, în vreme ce Banatul a înregistrat un uşor regres. Cel mai remarcabil succes a fost înregistrat la Cernăuţi, unde Pistiner s-a clasat, cu 13 443 de voturi (31,58%), pe locul al doilea, după candidatul guvernamental. Rudolf Gaidosch şi Ivan Stepac, de pe lista pentru Senat din oraşul Cernăuţi, au obţinut un rezultat încurajator[26]. Şi la Câmpulung sau Rădăuţi, P.S.D. a obţinut un număr mare de voturi. Cu toate acestea, la nivel naţional, P.S.D. nu a trecut pragul electoral. Aceste victorii erau neconcludente şi orice fisură a sistemului politic trebuia speculată. Noua lege electorală nu oferea prea multe şanse P.S.D., ca şi altor partide mici.

Insuccesele din anii 1926 şi 1927 au impus organizaţiei din Bucovina să se repoziţioneze. Astfel, s-au angajat negocieri cu P.N.Ţ., devenit partid de guvernământ şi principala forţă politică a ţării. În cadrul congresului de la Casa Muncitorilor, din 11 noiembrie, liderii P.S.D. din Bucovina, Iacob Pistiner şi Romulus Dan, au explicat de ce era necesară o cooperare electorală cu P.N.Ţ. Compromisul făcut nu era numai rezultatul unei bune înţelegeri a realităţilor politice, ci fusese preluat de la socialiştii europeni, pentru care „principiul fundamental al luptei de clasă, care interzice intrarea unui socialist într-un guvern burghez", putea fi, totuşi, eludat „în împrejurări excepţionale"[27]. Realizarea unui compromis cu forţe politice considerate ca moderate era văzută ca o metodă de apărare a democraţiei. „Trebuie să avem în vedere că suntem un partid sărac şi campania electorală cere mulţi bani. Apoi, nu avem multe organizaţii şi legea electorală este antidemocratică", spunea Pistiner cu acest prilej. Iar un alt lider declara că „am încheiat un cartel cu naţional-ţărăniştii, ca să putem dobândi ceea ce voim. Dacă ne-am cartelat cu partidul guvernamental, nu înseamnă, însă, că avem aceleaşi principii ca acest partid. Am făcut cartelul, fiindcă interesele superioare ale statului o cereau. Noi ne-am păstrat libertatea de acţiune". În cele din urmă, P.S.D. a obţinut două locuri la Camera Deputaţilor pe listele din Bucovina, pentru Iacob Pistiner şi Teodor Roznovanu, iar Romulus Dan la Hotin[28], într-o circumscripţie neobişnuită pentru P.S.D. Şi B.M.Ţ. a obţinut în Bucovina un scor bun, fără a putea câştiga vreun mandat.

În ianuarie 1931 au avut loc alegeri parţiale pentru Camera Deputaţilor. Moartea lui Iacob Pistiner i-a prilejuit lui George Grigorovici revenirea în fruntea organizaţiei. El a candidat, fără succes, pentru ocuparea scaunului, devenit vacant, de deputat de Cernăuţi[29]. În anul 1931, P.S.D. a dus una dintre cele mai vehemente

[25] Florin-Răzvan Mihai, *op. cit.*, p. 172–173.
[26] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 129.
[27] Michel Dreyfus, *op. cit.*, p. 50.
[28] Florin-Răzvan Mihai, *Alegerile generale din 12 decembrie 1928*, în volumul Florin Müller (coord.), *Elite parlamentare şi dinamică electorală în România, 1919–1937*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2009, p. 195–197.
[29] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 174.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

campanii politice împotriva celorlalţi participanţi la bătălia electorală. Nerespectarea drepturilor şi a libertăţilor democratice a fost mesajul central al programului, fiind acuzat întregul spectru politic din ţară, de la comunişti la legionari. Alegerile generale din iunie 1931 au găsit P.S.D. din Bucovina într-un moment al reorganizării, după dispariţia lui Iacob Pistiner, la 23 august 1930. Astfel, pe listele din Bucovina s-au regăsit George Grigorovici, la Cernăuţi şi Suceava; Teodor Roznovan – Câmpulung; Romulus Dan – Rădăuţi; Georg Janczek – Storojineţ. Pentru Senat s-a depus doar lista de la Cernăuţi, cu candidatura lui Albert Zilberman[30]. La nivel naţional, P.S.D. a obţinut şase locuri în Cameră, dar s-a constatat un mic regres al voturilor din Bucovina. Dintre candidaţii acestei provincii, doar George Grigorovici şi Teodor Roznovan au ajuns în Parlament (cel de al doilea nefiind bucovinean). Succesul lui Roznovan la Câmpulung, însă, era considerat ca meritoriu, judeţul fiind un fief al partidelor de dreapta, multe voturi venind din mediul rural[31]. În cele din urmă, votul a consolidat organizaţiile din Ardeal şi Banat, înregistrând un recul în Bucovina, de la 16,50% la 6,50%.

Un an mai târziu, în 1932, s-a constatat un uşor recul al social-democraţilor în Ardeal şi Banat, crescând în Bucovina la 11%[32]. Şi acum, patru dintre cele cinci judeţe bucovinene (lipsea judeţul Câmpulung) au înaintat liste pentru legislativ, iar în anul 1933, toate unităţile administrative ale regiunii au înaintat liste cu candidaţii P.S.D. În anul 1932, partidul a obţinut ultimul succes electoral, cu 3,38% la nivel naţional, câştigând şapte mandate. Succesul s-a datorat, mai ales, presiunilor pe care guvernele le-au făcut împotriva comuniştilor asociaţi la B.M.Ţ., cu procente electorale cuprinse între 3 (1928) şi 5,5 (1932), în cele două judeţe din nordul provinciei[33]. Dar reculul P.S.D. devenise evident, în alegerile din decembrie 1933 niciun candidat al Bucovinei nereuşind să mai obţină un mandat. Formaţiunea a ieşit din viaţa parlamentară, coborând din nou sub pragul electoral. Şi autorităţile au constatat scăderea prizei la electoratul bucovinean, observând că în interiorul partidului ,,s-a produs o vizibilă descurajare”[34]. Polul social-democraţiei se mutase în sudul ţării. Vremea succeselor lui Pistiner în Bucovina trecuse. Numele unor Franz Geimer, Gheorghe Spancioc, Lotar Rădăceanu nu mai aveau acelaşi impact. Încă din anul 1934, s-a constatat că „muncitorii s-au orientat spre alte partide, mai ales spre cele de extrema dreaptă”[35]. În alte documente se evidenţiază faptul că alegătorii social-democraţi au evoluat spre extrema stângă[36]. Chiar Isac Dankner, cunoscut militant social-democrat, figura pe o listă a Inspectoratului Regional de Poliţie

[30] *Ibidem*, p.188.
[31] Petru Russşindilar, *op. cit.*, p. 151.
[32] Marcel Ivan, *op. cit.*, p. 19.
[33] *Ibidem*, p. 21.
[34] S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei*, dosar 1/1934, f. 21.
[35] Idem, dosar 2/1934, f. 300.
[36] Idem, dosar 4/1936, f. 112.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

Cernăuţi ca lider al organizaţiei socialiste, dar şi ca un „propagandist comunist”[37]. La finalul interstiţiului interbelic, se constatase că şi minoritarii din P.S.D. părăsiseră partidul, în care au rămas doar evreii[38]. Inevitabil, alegerile din decembrie 1937 vor arunca Partidul Social-Democrat sub 1% din totalul voturilor (cu 28 000 de voturi, P.S.D. obţinea, la nivelul întregii Românii, puţin mai mult decât dublul rezultatului lui Pistiner doar în Cernăuţi).

Un alt test a fost participarea social-democraţilor în alegerile locale. La Cernăuţi, Rădăuţi, Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, Seletin şi Iacobeni, între consilierii locali s-au regăsit şi socialişti[39]. Nu putea lipsi de la Cernăuţi consilierul Iacob Pistiner, devenit o „locomotivă” a P.S.D. în Bucovina. Nici în alegerile locale nu a existat un consens privind colaborarea cu alte partide, repetându-se sinuozităţile cunoscute în alegerile generale. De exemplu, în anul 1930, unele organizaţii au depus liste proprii, iar altele au mers în continuare cu naţional-ţărăniştii. La Cernăuţi, s-a luat decizia susţinerii candidaturii independente a lui Emil Socor. Acesta avea să fie arestat de către autorităţi, cazul său fiind speculat atât de social-democraţi, cât şi de comunişti[40]. La Câmpulung, Rădăuţi şi Storojineţ, social-democraţii au depus liste proprii pentru consiliile judeţene. Cel mai mare succes a fost înregistrat la Câmpulung şi Cernăuţi, unde candidaţii P.S.D. au ocupat câte 11 locuri. Consilieri social-democraţi au mai intrat în consiliile locale din Frasin şi Vatra Moldoviţei (câte şase), Storojineţ (cinci), Vama şi Vatra Dornei (câte patru), Suceava şi Sadagura (câte doi), Toporăuţi (unu)[41].

Evoluţia electorală a social-democraţilor arată câteva caracteristici. Electoratul de stânga a fost mai fidel cu forţele politice social-democratice în anii ’20, când s-au obţinut cele mai bune rezultate. Unele rezultate sunt surprinzătoare, plasând social-democraţia din Bucovina ca cea mai puternică organizaţie la nivel naţional. Doar prevederile legii electorale şi rezultatele slabe la nivel central au dus la pierderea mandatelor în forul legislativ obţinute la Cernăuţi. Diversele scindări sau dispariţia unor lideri au dus la un regres al partidului, fapt evidenţiat de rezultatele din deceniul următor. Criza politică nu a fost un factor catalizator pentru alegători, ci a dus la disiparea forţelor şi, implicit, a votului. P.S.D. s-a plasat între comunişti şi forţele de la dreapta, negăsind capacitatea de a influenţa mai departe electoratul.

Ideile politice şi influenţarea electoratului

[37] Arhivele de Stat ale Regiunii Cernăuţi (în continuare se va cita A.S.R.C.), Fond *30, Inspectoratul de Poliţie Cernăuţi*, tom I, dosar 199, f. 12.

[38] S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei*, dosar 10/1937, f. 139.

[39] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 76.

[40] Acesta fusese condamnat de Curtea Marţială la închisoare pe viaţă pentru că dezertase şi trecuse de partea bolşevicilor lui Cristian Racovski. Cf. Petru Russşindilar, *op. cit.*, p. 151–152.

[41] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 167–169.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

În ceea ce priveşte activitatea social-democraţilor bucovineni şi ideile politice promovate de către aceştia, se pot surprinde câteva teme predilecte. Ei aparţineau tradiţiilor social-democraţiei austro-germane şi militau pentru reforme sociale inspirate din acestea. Liderii bucovineni considerau reformele adoptate de către statul român la 1919–1921 ca necesare doar ca o etapă pentru reformarea mai profundă, din punct de vedere social-politic a întregii societăţi. Social-democraţii bucovineni nu s-au mulţumit să constate nepregătirea electoratului, ci au avut în vedere ridicarea nivelului cultural al acestuia. George Grigorovici înţelegea că electoratul social-democrat nu era suficient de conştient din punct de vedere politic şi vorbea de necesitatea de a explica acestuia că era nevoie de un efort comun pentru crearea unui electorat conştient, care să nu cadă victimă ideilor revoluţionare venite din Rusia. Acesta atrăgea atenţia că acolo fusese o răsturnare a valorilor social-democrate europene şi că socialismul nu putea fi construit decât în cadrul democratic şi al capitalismului[42]. Deşi au existat polemici între liderii P.S.D. privind nivelul de pregătire social-politică a muncitorilor, aceştia se bazau pe un electorat mai conştient decât cel de care beneficiau socialiştii din Vechiul Regat[43]. Aceştia considerau că organizarea şi educarea sub raport politic şi civic a muncitorimii era datoria lor, în vederea pregătirii pentru o misiune istorică în viitor: „transformarea societăţii capitaliste în societate socialistă", conform ideilor lui Marx[44]. Acţiunile politice ale stângii aveau în vedere o etapă de pregătire culturală şi ideologică a electoratului. Activiştii social-democraţi considerau că transformarea instituţională a statului trebuia realizată de către oameni conştienţi de rolul lor. Aşadar, transformarea trebuia să înceapă cu oamenii, identificaţi ca un actor colectiv al schimbării.

Organizaţia bucovineană şi-a atras electoratul datorită unei foarte bune organizări. Încă din 1919–1920, a fost creat Consumul muncitoresc, un organism care a ajutat muncitorii aflaţi în dificultate, prin distribuirea produselor de strictă necesitate la preţuri mici, înfiinţarea unor brutării proprii, a unor bucătării populare, unde mâncau mai ales şomerii. Strategia partidului era de a se infiltra în toate sectoarele unde guvernanţii erau ezitanţi. Presa, atât cea de stânga, cât şi cea independentă, remarca ascensiunea social-democraţiei în Bucovina, care devenise o ameninţare la adresa partidelor ce sperau să obţină voturi în provincie[45]. Activitatea membrilor partidului se derula în cooperativele de consum şi producţie pe care P.S.D. le deţinea. Alegătorii erau atraşi de cinematograful pe care partidul îl avea şi unde se proiectau filme propagandistice. Doi secretari plătiţi aveau obligaţia să ţină permanent legătura cu electoratul. În anii crizei, taxele de membru erau folosite pentru ajutorarea muncitorilor care rămâneau fără lucru[46].

[42] Petru Russşindilar, *op. cit.*, p. 116.

[43] Sorin Radu, *Electoratul din România în anii democraţiei parlamentare (1919–1937)*, Iaşi, Institutul European, 2004, p. 102.

[44] Petru Russşindilar, *op. cit.*, p. 147.

[45] *Ibidem*, p. 124.

[46] S.J.S.A.N., Fond *Prefectura judeţului Rădăuţi*, dosar 21/1930, f. 4.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

Modalitatea de influenţare a acestui electorat era diversă: prin presă, prin broşuri sau afişe electorale. Nu în ultimul rând, adunările politice, fie directe, fie sub masca unor asociaţii profesionale, aveau scopul de a ţine contactul cu alegătorii. În localităţile Bucovinei existau săli publice ale diferitelor organizaţii profesionale, unde se întruneau periodic simpatizanţii stângii. Şi sălile caselor naţionale ale minorităţilor au devenit locuri de adunare pentru social-democraţi. Sala din Casa Evreilor „Morgenrojt", din Cernăuţi, a fost locul unor importante manifestări ale Partidului Social-Democrat din Bucovina. Sala Casei Germane din Rădăuţi sau sala Casei polone din Suceava au găzduit numeroase manifestări politice. Şi prin intermediul cluburilor sportive, social-democraţii au căutat să îşi atragă electoratul. Cluburi sportive ca „Hagviruth" sau „Borochow", din Rădăuţi au fost frecventate de către evrei sau de alte naţionalităţi, ai căror membrii aveau simpatii de stânga. Şi societatea muncitorească „Poale Zion" a fost o colaboratoare a social-democraţilor[47]. O activitate deosebită a avut-o şi clubul sportiv „Sportul Muncitoresc" din Cernăuţi[48]. Şi Secţia muzicală a căminului social-democrat din Cernăuţi şi-a adus contribuţia la unitatea rândurilor alegătorilor de stânga[49].

Turneele electorale erau folosite de social-democraţi pentru a ţine legătura cu electoratul şi a-l remobiliza. Fiecare partid a avut propriii agenţi electorali, propagandişti care străbăteau Bucovina pentru a organiza sau pregăti adunările electorale. Activitatea lui Isac Dankner în judeţele din sudul Bucovinei sau a lui Carol Mehlferber în cele din nordul provinciei era binecunoscută. Iar mesaje care promiteau ridicarea salariilor cu 20% s-au bucurat de succes[50]. În lipsa unor surse de finanţare constante sau a unei instituţii de credit, cum beneficiau marile partide, finanţarea acestor adunări era sarcina organizaţiilor locale, care adunau cotizaţiile de la membrii activi. Semnele electorale, prevăzute în lege, aveau rolul de a face distinctă lista lor de a celorlalte partide. Socialiştii bucovineni au avut un triunghi cu baza jos şi vârful în sus, pe care l-au folosit independent de semnele electorale ale organizaţiilor socialiste din restul ţării. Triunghiul a însoţit listele social-democrate din Bucovina pe toată perioada interbelică[51].

Presa socialistă prelua articole semnate de Karl Kautski, Otto Bauer, Max şi Fritz Adler, Emil Vandervelde sau Pitro Nenni, care, într-o variantă tradusă şi adaptată pentru electoratul social-democrat, formau o importantă sursă de informare şi răspândire a ideilor politice ale partidului. Faptul că nu se adresau doar unei categorii sociale sau unui grup etnic dovedeşte că social-democraţii urmăreau să îşi lărgească electoratul[52]. Cum electoratul nu era unul eminamente românesc, ci unul

[47] Daniel Hrenciuc, *O istorie care se stinge: evreii din Rădăuţi*, Caracal, Editura Hoffman, 2014, p.156–157.

[48] A.S.R.C., Fond *38*, dosar 10 776, f. 4.

[49] S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei*, dosar 2/1934, f. 425.

[50] S.J.S.A.N., Fond *Prefectura judeţului Rădăuţi*, dosar 11/1929, f. 20.

[51] A.S.R.C., Fond *38*, dosar 741/1937, tom 2, f. 1.

[52] Sorin Radu, *op. cit.*, p. 154.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

mai degrabă cosmopolit, social-democraţii nu au promovat un discurs asupra identităţii naţionale, ci au avut în vedere o identitate civică, cu principii şi o morală specifice. Grupurile etnice care au ajuns să trăiască în România după anul 1918 trebuiau conştientizate prin calitatea lor de cetăţeni ai noului stat. Nu au fost uitate, însă, drepturile colective ale minorităţilor, atât de prezente în viaţa publică din Bucovina.

Şi tematica aleasă în timpul conferinţelor şi adunărilor social-democraţilor arată varietatea electoratului la care aspirau liderii. Teme precum: *Sărbătoarea Zilei de 1 Mai*[53], *Problema şomerilor*[54], *Starea economică a lucrătorilor şi organizarea Partidului Social-Democrat, Situaţia muncitorilor, Arabii, sionismul şi chestiunea evreiască* au fost doar câteva dintre abordările teoretice ale acestor şedinţe[55]. Liderii social-democraţi s-au adresat în repetate rânduri breslelor muncitoreşti din oraşele Bucovinei cerându-le să adere la sindicate, pentru a-şi putea coordona acţiunile[56].

Discursul electoral a fost un alt instrument menit să capteze atenţia. Folosit mai ales în campaniile electorale, discursul politic era evidenţiat prin critica tarelor regimului politic şi prin adaptarea liniilor de forţă ale marxismului european la nivelul de înţelegere al alegătorilor din Bucovina. Critica autorităţilor economice şi politice, a modului cum funcţionau instituţiile statului, atacul la demagogia partidelor de dreapta, apelul la mobilizarea alegătorilor deveniseră mesaje politice şi electorale care corespundeau profilului stângii. Durata zilei de muncă de opt ore era una dintre cele mai frecvente cereri în manifestele lor politice. Asistenţa socială, reforma agrară radicală, renegocierea contractelor de muncă, organizarea sindicală erau alte revendicări care se regăseau în discursul politic şi electoral al liderilor social-democraţi din Bucovina. Aceştia au urmărit asigurarea drepturilor muncitorimii şi a legislaţiei sociale şi a muncii, au promis apărarea intereselor comunităţii evreieşti, au criticat corupţia şi politicianismul din România, au criticat abuzurile şi corupţia din instituţiile judeţelor şi oraşelor Bucovinei.

Mesajele electorale arătau tarele sistemului politic din România, dar nu ascundeau nici latura ideologizantă a social-democraţiei interbelice. Atacul dur la adresa guvernelor României era concentrat pe scăderea nivelului de trai, pe corupţia endemică, pe problema şomajului, pe fiscalitatea excesivă. „Şcolile şi celelalte instituţiuni culturale le-au prefăcut în cazărmi, unde se predică ura între popoare”, eticheta un manifest electoral al organizaţiei social-democrate din Câmpulung, din anul 1926, în care se cerea electoratului să folosească dreptul la vot ca pe o armă pentru a alunga „pe toţi ciocoii şi boierii care v-au înşelat”. Afişele electorale au

[53] S.J.S.A.N., Fond *Prefectura judeţului Rădăuţi*, dosar 9/1926, f. 4.
[54] Idem, dosar 23/1931, f. 35.
[55] S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei*, dosar 3/1936, f. 13, 42.
[56] Idem, dosar 4/1936, f. 32.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

tradus temele social-democrate, adaptând conţinutul politic al mesajelor la nivelul de înţelegere al simpatizanţilor şi militanţilor, transformaţi în actor politic[57].

Influenţaţi de austro-marxişti precum Viktor Adler, Otto Bauer, Karl Renner sau Max Adler, socialiştii bucovineni s-au folosit de ziua de 1 mai pentru a-şi revendica o serie de drepturi pentru muncitori. Alegerea zilei de 1 mai ca dată simbolică pentru lupta muncitorimii a fost preluată din bazele programatice ale social-democraţilor din Austria şi ale Internaţionalei de la Viena. Platformele-program folosite cu acest prilej criticau fascismul, capitalismul şi burghezia sau comemorau victimele luptei muncitorimii[58]. Critica tarelor regimului politic a fost punctul central al programului de ridicare a nivelului ideologic al alegătorilor din această categorie. „Moştenirea lăsată de P.N.L. şi P.P. este: corupţia, cămătăria, călcarea legilor, teroarea, biruri grele, bunul plac, lipsa de şcoli, lipsa de ocrotiri sociale, lipsa de spitaluri şi medici, lipsa de ordine, jaful şi risipa banului public" – aceasta era o acuză eternă în mediul politic interbelic, care nu putea lipsi de pe platformele şi mesajele electorale social-democrate. Adversarii politici, identificaţi cu „ciocoii şi capitaliştii", erau deseori asociaţi cu L.A.N.C., cu care ar coopera pentru introducerea fascismului[59]. Din analiza discursurilor politice ale liderilor social-democraţi din Bucovina transpare un atac la adresa P.N.L., mai agresiv decât la adresa P.N.Ţ. sau a Partidului Poporului.

Un alt adversar a fost identificat în L.A.N.C., mai ales din cauza discursului virulent antisemit al activiştilor cuzişti. A devenit o practică acuza la adresa grupării cuziste, deoarece electoratul P.S.D., format într-o proporţie semnificativă din evrei din categoria de mijloc, se simţea ameninţat de politicile promovate de L.A.N.C. Votul către P.S.D. era o consecinţă a succesului obţinut de Liga cuzistă în Bucovina şi activiştii socialişti au făcut un titlu de glorie atunci când au reuşit să obţină într-o circumscripţie un procent superior celui al listei L.A.N.C. Iacob Pistiner s-a remarcat în dezbaterile privind legea electorală. El a criticat atât legea electorală din 1919, cât şi noua lege din 1926, etichetând-o drept nedemocratică. Pe de o parte, acesta a sesizat că această lege încuraja „zestrea guvernamentală" a partidului care organiza alegerile şi că prevederile legii ar putea anula chiar ideea de vot universal. Pe de altă parte, el a înţeles că legea îl putea defavoriza în mod direct. Social-democraţii puteau câştiga relativ uşor un mandat la Cernăuţi, dar la nivel naţional partidul avea şanse mici să obţină pragul electoral. În aceste condiţii ar pierde mandatul, chiar dacă ar fi fost ales cu un scor confortabil.

[57] Iată mesajul unui manifest electoral social-democrat din 1926: „În ziua de 25 mai, niciun vot muncitoresc pentru listele burgheze, ci toate voturile voastre să le daţi listei cu semnul ▲, lista P.S.D. Dacă voiţi ieftinirea traiului, întronarea democraţiei, a legalităţii, combaterea corupţiei, ridicarea stării de asediu şi a cenzurii, atunci votaţi listele cu semnul ▲". S.J.S.A.N., Fond *Colecţia Documente*, pachetul XXVIII, dosar 92/1926, f. 1.

[58] S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei*, dosar 2/1934, f. 66.

[59] S.J.S.A.N., Fond *Colecţia Documente*, pachetul XVIII, dosar 3/1926.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

Cartelurile electorale pe care social-democraţii bucovineni le-au făcut demonstrează orientarea democratică a acestora. Dacă liderii socialişti din Vechiul Regat erau dispuşi să păstreze alianţa cu organizaţiile sub care se camuflau comuniştii, cei din Bucovina au respins întotdeauna ideea cooperării cu aceştia. În general, socialiştii bucovineni, ca şi cei transilvăneni, excludeau o colaborare cu organizaţiile comuniste. Cominternul etichetase România drept „stat imperialist" şi avea în vedere tocmai provinciile unite cu România la 1918. Socialiştii bucovineni preferau forma de stat şi sistemul politic al României interbelice, decât „raiul sovietic". Se opunea un principiu evident al democraţiei de tip central-european unei iluzii pe care socialiştii din Vechiul Regat o lansau în numele „unităţii mişcării de stânga din România". Au militat, în schimb, pentru rămânerea social-democraţiei româneşti în cadrele Internaţionalei de la Viena, respingând-o pe cea de la Moscova. George Grigorovici sublinia că „democraţia este unicul drum spre socialism". Liderii P.S.D. au umblat în teritoriu, întâlnindu-se cu organizaţiile locale din micile oraşe bucovinene pentru a combate teoriile bolşevice[60]. „Este o fatalitate ca exemplul Rusiei să fie urmat orbeşte", spunea Grigorovici. „În astfel de condiţii [se referea la ameninţarea bolşevică], nu-i alta de făcut în interiorul mişcării socialiste, decât o largă propagandă ştiinţifică, prin mii de conferinţe, exprimând adevăratul socialism şi, printr-o tactică justă, probată de practică, să se facă paşi însemnaţi pe calea dobândirii democraţiei"[61]. Şi liderii altor partide de stânga, cum era Grigore Iunian, şeful Partidului Ţărănesc Radical şi deputat de Cernăuţi între anii 1933 şi 1937, au intrat în colimatorul social-democraţilor[62].

În schimb, pentru social-democraţii din Bucovina, Iuliu Maniu era văzut ca un exponent al „burgheziei moderne" şi un adversar al centralismului impus de către liberali, în vreme ce pentru cei din Vechiul Regat, colaborarea cu Maniu era percepută ca o „abatere de la lupta revoluţionară". Pentru primii, unitatea tactică trebuia să fie prioritară în faţa unităţii doctrinare. În general, evreii din clasa de mijloc gravitau în jurul social-democraţilor. Mai mult, ei se opuneau comuniştilor, încercând să preia înaintea acestora lupta în aripa stângă a politicii româneşti. Multe idei ale socialiştilor erau folosite şi de către activiştii comunişti, iar aceştia au căutat să se delimiteze de gruparea cominternistă, prin încercarea de a dovedi că ideologia lor socialistă era una profund ataşată valorilor democratice, în vreme ce comunismul reprezenta o deturnare a ideilor lor social-politice. De aceea, în primul deceniu interbelic, adepţii austro-marxismului erau etichetaţi drept oportunişti „crescuţi la şcoala arhi-oportunistă austriacă", ce pregătea războiul împotriva sovietelor ungare[63]. În anii treizeci, după eşecul fronturilor populare antifasciste, social-democraţia şi-a pierdut prospeţimea şi a eşuat în încercarea de a-şi redefini identitatea. Măsurile

[60] Petru Russşindilar, *op. cit.*, p.145–146.

[61] Apud Petru Russşindilar, *op. cit.*, p. 129.

[62] A.S.R.C., Fond *38*, dosar 10 776, f. 4.

[63] Alina Tudor-Pavelescu (coord.), *Copilăria comunismului românesc în arhiva Cominternului*, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României, 2001, doc. 7, p. 61.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

sociale luate de către liberali dovedeau electoratului că social-democraţia nu era o alternativă, iar emergenţa extremei drepte, mai ales prin mesianica Mişcare Legionară, a luat nu numai vântul din pupa socialiştilor, dar şi electoratul. Lideri precum Iacob Pistiner sau George Grigorovici s-au lansat mult mai vehement în a se delimita de comunişti, lăsând să le scape pericolul pe care îl reprezentau legionarii. Ei s-au plasat pe linia constituţională, arătând că sunt adepţii democraţiei, spre diferenţă de comuniştii revoluţionari. Dar nu au întrezărit pericolul pentru aceeaşi democraţie, care era reprezentat de extrema dreaptă. Rezultatul slab din anul 1937, mult sub pragul electoral, dovedeşte, cu prisosinţă, acest fapt.

Structura electoratului de stânga

Să reliefăm care au fost motivaţiile pentru care o importantă categorie de alegători din Bucovina a optat pentru partidele de stânga şi să evidenţiem cum s-a manifestat fragmentarea etnică a provinciei în procesul electoral. Electoratul de stânga, puternic în Bucovina, s-a încadrat în aşa-numitul „electorat al partidelor ALT". Acesta reprezenta o categorie de votanţi contra puterii, dar care se opuneau în acelaşi timp celui mai mare partid de opoziţie. În Bucovina, se observă că partidele mici au obţinut subsumat, în mod constant, un procent mai mare decât partidul care a câştigat alegerile. S-a constatat că acest tip de vot a dus la diferenţierea sistemului de partide şi la extinderea spectrului politic[64]. Judeţele Cernăuţi, Câmpulung, Rădăuţi, Storojineţ şi Suceava au dat în mod constant un vot împotriva puterii, ele meritând o atenţie specială, deoarece s-au integrat unei arii electorale a extremei drepte. Acestui vot i s-a opus un electorat cu înclinaţii social-democrate sau chiar de inspiraţie marxistă, ceea ce dovedeşte o anumită aderenţă ideologică care a dus la multiplicarea preferinţelor electorale. Electoratul de stânga s-a manifestat puternic în Bucovina ca o reacţie la radicalizarea electoratului de dreapta. Acolo unde L.A.N.C. a devenit periculoasă pentru social-democraţi, cum s-a petrecut în patru din cele cinci judeţe ale Bucovinei, alegătorii cu înclinaţii social-democrate, de inspiraţie marxistă, şi-au dat votul pentru reprezentanţii P.S.D. sau chiar B.M.Ţ. Astfel, asistăm la apariţia unui electorat ALT, care se situa pe poziţii ideologice ireconciliabile. Îl găsim polarizat atât la Cernăuţi, cât şi la Câmpulung, judeţe cu un important procent din populaţie agrenat în ocupaţii neagricole. Alegătorii de aici au votat după propriile convingeri, votul mergând spre alte partide decât cel aflat la guvernare sau principalul partid de opoziţie[65]. Minorităţile au devenit un subiect des uzitat de către activiştii social-democraţi în întrunirile lor, mai ales că aceştia considerau că muncitorii minoritari nu erau trataţi egal de către autorităţile şi organizaţiile statului[66].

[64] Stelu Şerban, *Elite, partide şi spectru politic în România interbelică*, Bucureşti, Editura Paideia, 2006, p. 103.

[65] *Ibidem*, p. 104.

[66] A.S.R.C., Fond *38*, dosar 10 776, f. 3.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

La o primă observaţie, se poate vedea că electoratul de stânga din Bucovina nu era omogen. Pe de o parte, el era format în majoritate din alte grupuri etnice decât românii. Prezenţa unor importante comunităţi etnice a făcut ca votul bucovinenilor să fie diferit de cel al altor provincii. S-a remarcat de la început prezenţa unor candidaţi social-democraţi de origine străină. Evreii formau osatura, atât a cadrelor de partid, cât şi a simpatizanţilor. Aşa se explică de ce P.S.D. era unul multietnic, ca şi electoratul său. Cu o doctrină internaţionalistă, departe de caracterul strâmt al naţionalismului de la dreapta, P.S.D. s-a bucurat de succes în mediile urbane ale oraşelor multietnice din Bucovina. Revendicările acestora pentru o aşa-zisă „clasă muncitoare" erau privite cu simpatie de către mulţi evrei, deoarece ei preferau muncitorii, „a căror excludere din societate părea să o reflecte pe a lor"[67]. În general, aceştia, beneficiind de o cultură politică superioară, s-au prezentat uniţi în alegeri. Autorităţile române au conştientizat acest vot ca fiind un pericol pentru stat, ceea ce i-a obligat pe minoritari în general (şi mai ales pe evrei) să se organizeze mai bine şi să susţină partide de stânga, care răspundeau dorinţelor lor de emancipare[68]. Astfel de electorat găsim la Cernăuţi şi Storojineţ. În schimb, la Rădăuţi, votul evreilor s-a îndreptat mai degrabă spre Partidul Evreiesc, decât spre cel social-democrat[69].

De la început, socialiştii bucovineni s-au poziţionat pe o platformă anticentralistă, apropiindu-se de concepţii federaliste. Această poziţionare a adus un anumit suport electoral socialiştilor bucovineni. Mulţi dintre ei nu se obişnuiseră cu dispariţia Austro-Ungariei şi sperau că situaţia politică de la 1919 avea să fie vremelnică. S-a remarcat şi o platformă electorală anti-liberală în campaniile electorale, la care social-democraţii bucovineni au participat. Aceasta a fost dublată, în anii '20, de un accent antiguvernamental, pe care programul politic socialist îl prezenta alegătorilor din Bucovina. Votul anti-guvern era o caracteristică în regiune şi, mai ales, printre minoritarii nemulţumiţi de politica centralistă a guvernelor de la Bucureşti. O parte dintre voturile obţinute, fie de la lucrătorii evrei, fie de la ucraineni se explică şi prin acest fapt. Dacă evreii au fost constant susţinători ai social-democraţilor, germanii sau ucrainenii au oscilat. După ascensiunea nazismului, germanii au migrat spre dreapta. Ucrainenii, în schimb, s-au polarizat între adepţii naţionalismului de dreapta şi cei ai comunismului, la extrema cealaltă.

Cunoaşterea părţii de electorat care era fidel stângii a fost foarte importantă pentru militanţii P.S.D. Mai mult, aceştia au înţeles de la început că există un electorat volatil, care trebuia descoperit şi atras. În general, fidelitatea faţă de un partid politic era mică. De aceea, în campaniile electorale alegătorii erau remobilizaţi, prin programul care era adaptat cerinţelor acestora şi problemelor vremii. În anii '20, au existat puţine transferuri de vot de la stânga spre partidele de dreapta. Aceasta a făcut ca stânga să beneficieze de un electorat bine structurat, care

[67] William M. Johnston, *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală şi socială, 1848–1938*, traducere de Magda Teodorescu, Iaşi, Editura Polirom, 2000, p. 113.

[68] Sorin Radu, *op. cit.*, p. 117–118.

[69] Stelu Şerban, *op. cit.*, p. 112.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

nu aborda exerciţiul electoral în mod naiv şi inconştient. Dar această categorie de electori era destul de strâmtă în mediile micilor oraşe din Bucovina, fiind mai uşor de determinat în Cernăuţi. În general, muncitorii aparţinând minorităţilor etnice erau mai fideli votului de stânga. Apoi, intelectualii evrei de nuanţă liberală erau atraşi de social-democraţie. Aceştia preferau să se plaseze pe o poziţie intermediară între grupul de origine etnică şi partidul politic dominant. Mai ales mica intelectualitate burgheză evreiască din Bucovina nu prefera să dea votul Partidului Evreiesc, dar nici principalelor forţe politice româneşti. În anii ’20, unii germani, dar şi ucrainenii sau polonezii au mers spre aceeaşi opţiune. La aceştia se adaugă şi o muncitorime de etnie română. Cu cât aceasta era mai conştientă din punct de vedere politic şi mai integrată clasei sociale din care făcea parte (familie de muncitori de exemplu, cu părinţi de aceeaşi condiţie), cu atât fidelitatea electorală faţă de social-democraţie era mai mare. Acest fapt a fost sesizat de către activiştii partidului, care au înţeles să transforme simpla propagandă în şcoală politică.

Pe de altă parte, electoratul nu era redus la o singură categorie socială. Muncitorimea reprezenta baza electoratului de stânga, dar în Bucovina alegătorii social-democraţilor erau mai variaţi. Social-democraţii şi-au adaptat programul pentru a capta categorii sociale mai diverse. În Bucovina, programul nu era doar expresia muncitorimii urbane, ci se orienta şi spre celelalte categorii, atât în mediul urban, cât şi în cel rural. Ţărănimea din Bucovina nu cunoscuse situaţia celei din Vechiul Regat. Deşi presiunea demografică mare şi lipsa terenurilor agricole o afectaseră şi anterior, clasa rurală din Bucovina beneficiase de reglementări agricole mult mai bune şi avea experienţa ţărănimii central-europene. De partea P.S.D. au fost atraşi ţăranii din Bucovina care au fost defavorizaţi de efectele reformei agrare. Presiunea demografică din mica provincie din nordul ţării a creat nemulţumiri, mai ales printre agricultorii ucraineni, ceea ce a făcut ca aceştia să devină o bază electorală pentru social-democraţi[70]. Suprapopularea rurală şi slaba industrializare a României interbelice i-au convins pe social-democraţi să aducă problema agrară în centrul mesajului politic şi electoral. Rezultatele electorale obţinute în satele din judeţele Câmpulung sau Storojineţ dovedesc faptul că au jucat o carte câştigătoare.

Voturile din mediul rural au fost atrase prin explicarea strategiei în problema agrară. Ei au criticat de la început reforma, susţinând că era folosită de către autorităţi ca un mijloc de românizare a provinciei şi propuneau ca şi minorităţile să fie beneficiare în mod egal ale reformei. Ion Nistor îl acuza pe G. Grigorovici că „avea sentimente de solidaritate numai pentru naţionalităţile străine”. Dar, tocmai datorită eforturilor social-democraţilor, susţinea Grigorovici, ţăranii, „în majoritate, alegeau social-democraţia”[71]. Social-democraţii bucovineni considerau alianţa dintre lumea

[70] Ionaş Aurelian Rus, *Variables Affecting National-Building: the Impact of the Ethnic Basis, the Educational System, Industrialization and Sudden Shock*, New Brunswick, New Jersey, 2008, p. 177.

[71] Mariana Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens: 1918–1940*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2001, p. 157.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

muncitorească a mediului urban şi lucrătorii din mediul rural ca o componentă importantă a ideologiei socialiste. „Înfăptuirea democraţiei este, deci, pentru noi, social-democraţii, alfa şi omega programului nostru. Orice drum merge într-acolo este bun, numai unul e nebun, a respinge aliaţii noştri naturali – ţăranii, prin ideea socializării pământului într-un timp, când ei n-au trecut prin faza proprietăţii burghezo-ţărăneşti”[72]. Corelaţia dintre industrie şi agricultură, cu o cifră ridicată în Bucovina, industria prelucrării produselor derivate din agricultură sau industria lemnului, au făcut ca în această regiune să existe un grad ridicat de industrializare. Cum mare parte dintre lucrătorii industriali din oraşele Bucovinei provenea din rândurile clasei rurale, între cele două categorii sociale a existat o legătură care a fost speculată de social-democraţi[73].

O altă caracteristică o reprezintă faptul că în Bucovina social-democraţia s-a adresat şi categoriilor profesionale din zona liberală. O diferenţă vizibilă era şi în ceea ce privea statutul social şi nivelul de pregătire a liderilor socialişti din Bucovina faţă de cei din Regat. De exemplu, Iacob Pistiner era avocat, avea un nivel de pregătire care îi va permite să se adreseze unui public larg. Acest fapt explică şi succesul de care s-a bucurat în comparaţie cu mulţi candidaţi socialişti din Vechiul Regat, care nu erau pregătiţi să câştige o competiţie electorală[74]. Lumea funcţionarilor, a micilor întreprinzători şi meseriaşi va fi fost afectată de consecinţele unificării politice de după anul 1918. Pregătirea lor superioară şi orientarea pluralistă i-au făcut pe mulţi intelectuali din Bucovina să opteze pentru social-democraţie. Din analiza listelor electorale reiese că în Bucovina nu se găseau muncitori sau ţărani, ci intelectuali sau reprezentanţi ai mediului urban şi ai ocupaţiunilor liberale. Dacă mulţi membri, mai ales cei din eşalonul secund, nu aveau studii superioare (unii erau simpli muncitori sau ţărani), cei din Bucovina erau mai bine pregătiţi. Aşa s-a întâmplat în judeţul Câmpulung, la Vama, Frasin sau Mănăstirea Humor. Diferenţa de nivel cultural o întâlnim şi în cazul electoratului. Mesajele electorale îi aveau în vedere, alături de muncitori şi ţărani, şi pe funcţionarii statului sau pe angajaţii din învăţământ. Şcoala a fost mereu tratată în programele social-democraţilor ca o instituţie prin care autorităţile urmăreau să distragă atenţia de la problemele reale ale societăţii. Social-democraţii bucovineni au înţeles că nivelul şcolar al electoratului era în creştere, dar nu era adaptat la cerinţele lor ideologice. De aceea au căutat să transforme ideologia marxistă într-un catehism simplificat, adaptat pe înţelesul electoratului. Votanţii partidelor de stânga, mai ales la Cernăuţi, proveneau din categorii sociale neocupate în domeniul agrar şi care aveau un nivel de pregătire civică mai ridicat. Doar dinamica accentuată a populaţiei din judeţul Cernăuţi, unde o parte a populaţiei rurale a venit în

[72] Apud Petru Russşindilar, *op. cit.*, p. 128.

[73] Dumitru Şandru, *Populaţia rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iaşi, Editura Academiei, 1980, p. 256.

[74] Florin-Răzvan Mihai, *Alegerile generale din mai 1926*, în volumul Florin Müller (coord.), *Elite parlamentare şi dinamică electorală în România, 1919–1937*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2009, p. 136.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

capitala provinciei spre finele anilor ’20 şi în deceniul următor, a făcut ca P.S.D. să piardă teren în faţa extremei drepte. La fel avea să se întâmple şi la Suceava sau Câmpulung, unde votul a mers către extrema dreaptă, fapt exemplificat prin rezultatul din anul 1937[75].

Social-democraţii bucovineni au căutat să îşi atragă şi simpatia mişcării feministe din România. Emanciparea politică a femeilor s-a regăsit în mai toate platformele-program ale socialiştilor. Bucovina era una dintre provinciile fruntaşe la procentul ştiutorilor de carte, iar numărul mare de femei care erau alfabetizate, apropiindu-se de cel al bărbaţilor, trimitea provincia în topul listei[76]. Pistiner a susţinut în repetate rânduri că femeile trebuie să primească drept de vot şi că trebuie să se implice în viaţa politică din România[77]. De la început, Tatiana Grigorovici s-a pus în slujba apărării dreptului de vot al femeilor, considerând că *Proclamaţia de la Alba Iulia* avea în vedere aceasta, dar că autorităţile din Bucureşti nesocotiseră prevederea: „Ca muncitoare, neveste şi mame, îndeplinim o funcţiune de cea mai mare importanţă socială, totuşi suntem tratate ca nişte inferioare”[78].

Electoratul era capacitat mai ales în perioada campaniilor electorale, când alegătorii au fost mobilizaţi pentru a alege tabăra social-democrată. Documentele autorităţilor care supravegheau viaţa politică dovedesc acest fapt. În vremea campaniilor electorale, atât organele de poliţie cât şi Jandarmeria supravegheau ca legea electorală să fie respectată în sensul dorit de guvernanţi. De aceea se înmulţesc documentele care priveau starea de spirit a electoratului şi acţiunile militanţilor acestuia, pentru ca în perioadele dintre campanii acestea să se diminueze semnificativ. În schimb, starea de spirit a electoratului şi activităţile mişcării social-democrate erau înregistrate şi în aceste lungi perioade, înscriindu-se orice activitate de repolitizare a populaţiei cu vederi de stânga. Situaţia era similară şi pentru dreapta radicală, dar aceasta înţelegea să iasă din tiparele democratice. Stânga se declara apărătoare a unor largi categorii de drepturi. De aceea, faptul că era la fel de supravegheată este semnificativ.

Electoratul s-a poziţionat în funcţie de câteva trăsături majore ale programelor social-democrate. Internaţionalismul a captat atenţia, mai ales a evreilor, care se simţeau solidari cu conaţionalii lor din ţările succesoare Austro-Ungariei. Marxismul a devenit o dogmă care a atras, mai ales, mici intelectuali stângişti, care respingeau atât liberalismul, cât şi ideologiile de dreapta. Organizarea, tipică pentru un partid ce se dorea a fi de mase, a atras, mai ales, categorii nefavorizate şi marginali care aveau conştiinţa propriei clase sociale. Legătura cu mişcarea sindicală

[75] Stelu Şerban, *op. cit.*, p. 108.

[76] S. Manuilă, D. C. Georgescu, *Populaţia României*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1937–1938, p. 35.

[77] Sorin Radu, *Modernizarea sistemului electoral din România (1866–1937)*, Iaşi, Institutul European, 2005, p. 239.

[78] Petru Russşindilar, *op. cit.*, p. 137.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

a fost un liant pentru diferitele categorii profesionale ale Bucovinei, funcţionând ca o „curea de transmisie în cadrul partidului”[79].

Stânga politică a avut un electorat fidel care i-a adus voturi, Bucovina înscriindu-se, mai ales în primul deceniu interbelic, între regiunile fruntaşe din acest punct de vedere. În schimb, a beneficiat episodic de voturile unui electorat volatil, care s-a reorientat în funcţie de situaţia de moment. Aşa s-a întâmplat în anii ’30, când, în absenţa unor lideri puternici, alegătorii s-au exprimat pentru dreapta radicală. De aceea, activiştii social-democraţi au căutat să ţină legătura cu alegătorii tot timpul. Însă nu au sesizat că orientarea electoratului va fi influenţată de emergenţa mult mai spectaculoasă a Mişcării Legionare. O altă parte a alegătorilor, dezamăgiţi de modul cum funcţiona sistemul democratic, a optat pentru extrema stângă. Electoratul de stânga nu s-a plasat în funcţie de social-democraţie şi partidele democratice, ci s-a radicalizat spre cele două extreme şi, treptat, s-a disipat. Generaţiile mai vârstnice s-au orientat spre partidele democratice, în vreme ce tinerii, mai puţin fideli, au căutat soluţii alternative. Acestea au fost în deceniul patru mai atrase de soluţiile radicale pe care le-a dat extrema stângă şi, mai ales, extrema dreaptă. Şomajul intelectual, în creştere în anii interbelici, mai ales în contextul lipsei locurilor de muncă în domeniile de stat, a făcut ca în a doua parte a deceniului patru pătura în creştere a tinerilor cu studii să caute soluţii înspre latura extremă a vieţii politice româneşti[80]. Nici etnic fidelitatea faţă de social-democraţie nu s-a păstrat constantă, cu excepţia evreilor. Astfel, Bucovina nu mai avea un actor colectiv important, care să asigure stângii voturile la finele interstiţiului interbelic, fapt reliefat de votul din anul 1937.

Concluzii

Electoratul a devenit un nou actor politic în România şi, implicit, în Bucovina interbelică, dar nu a avut forţa de a modifica sistemul politic. Cu atât mai puţin, electoratul de stânga nu a avut capacitatea de a influenţa decisiv votul, nefiind integrat decât parţial în acest sistem. În Bucovina, însă, acest electorat a format baza socială a unui partid mic, cu un program puţin specific pentru România, dar care i-a oferit voturi suficiente pentru obţinerea unor mandate şi transformarea în partid parlamentar. Atunci când n-a avut puterea de a aduce un rezultat semnificativ, strategia de alianţă electorală i-a propulsat social-democraţii bucovineni în forul legislativ.

Electoratul de stânga din Bucovina a avut câteva trăsături comune: o anumită omogenitate doctrinară, o manieră de a gândi proprie, aceeaşi raportare la diversele situaţii rezultate în urma proceselor politice din 1918–1919. O parte semnificativă a

[79] Pentru o tipologie şi o prezentare a tradiţiei social-democrate, vezi Daniel L. Seiler, *Partidele politice din Europa*, traducere de Eugenia Zăinescu, Iaşi, Institutul European, 1999, p. 37.

[80] Dragoş Sdrobiş, *Limitele meritocraţiei într-o societate agrară. Şomaj intelectual şi radicalizare politică a tineretului în România interbelică*, Iaşi, Editura Polirom, 2015, p. 185.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)

electoratului de stânga din Bucovina era formată din grupurile etnice minoritare. Evreii au devenit cei mai fideli alegători ai stângii. Cu toate acestea, nu toţi erau adepţii social-democraţiei, votul lor mergând şi spre alte forţe politice. Dar, în suma voturilor obţinute de social-democraţi, opţiunile electorale venite din partea comunităţii iudaice au fost semnificative. Ucrainenii, germanii şi polonezii au votat, la rândul lor, cu stânga politică în anii ’20, spre a se radicaliza în deceniul următor. Din punct de vedere al structurii sociale, muncitorii erau baza partidului. Un vot semnificativ a venit din partea electoratului din lumea rurală, mai ales acolo unde acesta era multietnic şi/sau implicat în ocupaţii neagricole. Nu în ultimul rând, mica intelectualitate, şi aceasta formată în medii pluraliste şi multietnice, a contribuit la procentul electoral obţinut de formaţiunea social-democrată. Părând mai bine informaţi şi cu o cultură social-politică mai ridicată, alegătorii bucovineni au căutat să voteze candidaţii care aveau o poziţionare mai clară faţă de problemele momentului. În general, alegătorii îşi exprimau votul în funcţie de cum partidele le maximizau avantajele. Electoratul nu a dovedit că era foarte bun cunoscător al programelor politice. Mai degrabă s-a raportat la modul cum promisiunile politice le aduceau un ipotetic avantaj. În schimb, stânga a fost mult mai fidelă faţă de partid, tradiţia austriacă făcând ca electoratul propriu să aleagă pe principii ideologice.

Moştenirea unei culturi politice din perioada anterioară, relativa urbanizare, mărimea demografică a satelor din Bucovina şi gradul relativ ridicat de alfabetizare au dus la crearea unui electorat specific, dovedit prin modul cum acesta şi-a direcţionat votul. Electoratul s-a exprimat pentru candidaţii social-democraţi din două perspective. În primul rând, prin organizarea social-democraţilor, aceştia pregăteau un partid de masă, în care se încadrau mai bine mulţi alegători din Bucovina, cu puternice tendinţe spre pluralism. În al doilea rând, apropierea de ideile Internaţionalei social-democrate făcea ca mulţi minoritari, în special evreii care nu se raportau la un stat naţional, să îşi regăsească aspiraţiile în acest program politic.

Dezamăgirea produsă de criza economică şi de incapacitatea partidelor politice democratice de a le rezolva problemele i-au făcut să se orienteze spre soluţiile radicale. Anii ’30 au însemnat un recul al social-democraţilor, mare parte din electorat, cel volatil, migrând spre alte forţe politice. Radicalizarea a deturnat votul spre alternativele radicale, fie de stânga, fie de dreapta. Aceasta nu dovedeşte că electoratul bucovinean era mai puţin raţional decât în alte provincii, ci că nemulţumirile şi/sau aspiraţiile sale erau mai mari. Fidelitatea faţă de partidele extremiste s-a dovedit a fi mai mare. Atracţia faţă de comunism sau faţă de naţionalismul de dreapta a fost mai puternică şi electoratul de stânga s-a polarizat.

BDD-A32757 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:59 UTC)